

ЕКСПРЕСИВНА УПОТРЕБА ВЛАСТИТИХ ИМЕНИЦА У МНОЖИНИ У РУСКОМ, СРПСКОМ И ДРУГИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Властите именице означавају специфичне ентитете (конкретне људе, животиње, географске појмове и небеска тела) и по правилу немају облике множине (Нахимова 2007: 29–30), али се неке од њих у извесним случајевима употребљавају у множини (Стевановић 1980: 82). Поред топонима који имају плурални облик (рус. *Балканы*; срп. *Карпати*, *Сремски Карловци*) и топонима који означавају два или више географских објеката (имају више референата), те могу имати облике двојине или множине (слнч. *Srce dežele ob sotočju dveh Sav*), постоје и оними, који се у множини употребљавају како би означили више лица с неком карактеристичном особином личности која носи, или је носила то име, нпр. срп. *...последња наша борба дала је велики број Милоша* [према Милошу Обилићу] (Стевановић 1980: 335–336).

Караулов (2010: 220) сматра да су прецедентни оними „готови интелектуално-емоционални блокови“ који су добро познати у друштву и често се користе у комуникацији. Између културе и језичког система се налази лингвокултурни систем, који у себи садржи различите јединице: (1) прецедентна имена / прецедентне антропониме, (2) називе предмета из нереалног света, (3) квазиеталоне, (4) квазисимболе и др. Прототипи прецедентних антропонима су веома често књижевни јунаци, али и реални људи: историјске личности, уметници, политичари, спортисти и други, тако да су прецедентна имена великим делом идеолошки обојена и у тесној су вези са одређеним супкултурама. Свака епоха може да има своје прецедентне антропониме, који припадају одговарајућој култури или супкултури (Токарев 2013: 117).

Нахимова (2007: 29–30) истиче да је једна од основних карактеристика властитих именица означавање једног референта. Прелазак антропонима у заједничку именицу омогућава њену употребу у множини, тј. указује на могућност да се односи на више референата, а тиме истиче у први план особину, функцију, као и аксиолошке компоненте датог антропонима које се приписују свим његовим потенцијалним референтима у неком исказу (Нахимова 2007: 62–63).

Поред основних функција категорије броја, ова категорија развија и допунска, некатегоријална значења. Хиперболична множина се употребљава у ситуацији која се односи на један предмет или појаву, али говорник у жељи да уопшти ситуацију користи облик множине (срп. *Не прави сцене!*). Овако употребљена множина има прагматичку функцију: изражавање узрујаности, незадовољства и других негативних емоција (Кузьменкова 2000: 116). Бунамес (2007: 75–80) сматра да пејоративно значење одређене лексеме непредметног значења множински облик само појачава. Пејоративно значење се врло често укршта са значењима хетерогености, интензивности, трајности и настаје под утицајем микроконтекста и макроконтекста. Ауторка сматра да се именице непредметног значења не могу описати граматичким правилима, јер је правилан избор форме условљен многим факторима (лексичким значењем, типом текста, прагматичким карактеристикама текста, интенцијом адресанта). Томић (2019: 80) примећује да речи субјективне оцене (деминутиви, аугментативи, хипокористици и пејоративи) врло често развијају додатно

експресивно обојено значење са множинском компонентом, али да се при томе губе семе величине. Прагматичке функције датих значења множине могу се приметити и у множинској употреби прецедентних онима.

У речнику *Словарь русского языка* (СРЯ 2008) примећен је већи број примера прецедентних антропонима који означавају човека са одређеном особином (нпр. *двуликий янус, держиморда, донжуан, донкихот* и др.) и само један прецедентни топоним (*содом*), док је прецедентни топоним *голгофа* присутан само у електронском издању. Љевина (Левина 2016: 118) долази до закључка да оними могу бити прецедентни уколико се константно репродукују у језику, познати су члановима једне лингвокултуре или макар већини и репрезентују прецедентне концепте, тј. ментално-вербалне јединице, које се користе за представљање, концептуализацију и оцену стварности при грађењу слике света и њених делова. Прецедентни оним увек представља културни концепт и указује на прецедентну ситуацију, а познато је да топоними имају могућност да метонимијски означе неке догађаје, епоху и време.

Корпус рада чине примери ексцерпирани из интернетских новинских чланака, блогова и коментара на друштвеним мрежама. Прикупљени су примери на белоруском, бугарском, македонском, пољском, руском, словачком, словеначком, српском, украјинском и чешком језику. Како је део прецедентних антропонима већ устаљен у друштвено-језичким заједницама и могу се наћи у речницима, у овом раду су анализирани прецедентни антропоними који воде порекло из света политике, спорта и естраде. Анализирани су и примери прецедентних топонима, који нису устаљени у културно-језичкој заједници, а њихова употреба је контекстуално, културно, историјски и идеолошки условљена. Примери у раду су наведени у њиховом оригиналном облику, без прилагођавања правописној норми. Деонимизоване јединице се пишу великим или малим почетним словом, а понекад се издвајају наводницима. Различито писање датих јединица може додатно утицати на њихову експресивност.

Већи степен прецедентности показују антропоними, пошто указују на носиоца особине. Треба имати у виду да личности из сфере политике, уметности, спорта увек имају везе и са вредносним и идеолошким системом сваког конкретног припадника друштвено-језичке заједнице, тј. да индивидуална значења прецедентних антропонима мотивисаних савременим личностима не морају да спадају у заједнички део кодне компетенције, пошто код појединца могу да побуде личне осећаје. У исказу је понекад неопходно да се концепт, на који прецедентни антропоним указује, додатно вербализује. На негативну оцену деонимизованих антропонима указују њихов множински облик у спрези са заменичким и придевским атрибутима (срп. *којекакви, разни*; рус. *всякие* и др.), који у својој семантичкој структури имају сему *сви* (рус. *никакие байдены и шольцы*; слч. *takých trumpov*), као и поређење са различитим концептима у исказу (блг. *...и си заслужаваме и азисите, и малините, и андреите. Не заслужаваме Стела*). Пример позитивне оцене се може срести код прецедентних антропонима који означавају талентоване спортисте и уметнике уз атрибут *нови* [онај који се понавља], нпр. рус. *Новых Магомаевых пока не видно*.

Топоними се одликују мањим степеном прецедентности пошто представљају географске појмове са компликованом семантичком структуром, која зависи од перцепције, друштва, културе, идеологије, вредности, стереотипа, интереса и личних искустава појединца. Ипак, у језику је запажена употреба множинских облика деонимизованих топонима. Деонимизоване топониме прате и заменички и придевски атрибути (срп. *којекакви, разни*; рус. *свои* и др.), нпр. пољ. *...w swoich Moskwach*; рус. *...в своих белградах*; чеш. *...po všech těch Pařížích, Varšavách a Washingtonech*.

Деонимизовани топоними у множини се користе у набрајањима приликом изједначавања концепата које представљају (блр. *Дык няхай свае рэвалюцыі робяць у Польшчах ды Літывах*; срп. *raznim Slovenijama, Slovačkama, Češkama, Poljskama*), као и приликом изражавања различитих опозиција ОВДЕ – ТАМО, СВОЈЕ – ТУЂЕ, ДОБРО – ЛОШЕ (мак. *Совет до сите сили, и до Белградите, и до Атините, и до Софиите, и до Приштините, и на крај до Скопјето, па и до Калето: не се лакомете и не ја сањајте Македонија страсно*; укр. *Ні в ваших Канадах-Америках ні в Росіях таких концертів з нагоди Дня Незалежності не бачили*). Дате јединице доприносе експресивности исказа, чиме се могу постићи ефекти ироничности, површности, хиперболизације.

Употреба различитих деонимизованих јединица у множини често се среће у публицистичком стилу, пошто утичу на читаоца путем готових „интелектуално-емоционалних блокова“ (слнч. *Miklavčič Predanova: V Sloveniji je bilo več Holmcov*; срп. *BOSANSKI 'ČERNOBILI': TOKSIČNI OTPAD U BIH*). Као културне и вредносно маркиране јединице, оне могу утицати на формирање језичке слике света и вредносних оцена, али могу бити и део језичке игре.

Кључне речи: властите именице, заједничке именице, деонимизација, експресивност, множина, словенски језици.

Литература

- Бунамес, Н. В. „Множественное число отвлеченных существительных и норма (на материале русского и французского языков).“ *Вестник ТГУ* Выпуск 10, 54 (2007): 75–80. <<https://cyberleninka.ru/article/n/mnozhestvennoe-chislo-otvlechennyh-suschestvitelnyh-i-norma-na-materiale-russkogo-i-frantsuzskogo-yazykov/viewer>>. 25.01.2025.
- Караулов, Ю. Н. *Русский язык и языковая личность*. Издание седьмое. Москва: Издательство ЛКИ, 2010. <<https://rusexpert.ru/public/knigi/8.KaraulovJazLichn2010.pdf>>. 31.01.2025.
- Кузьменкова, В. А. „Грамматика и прагматика (о некоторых явлениях русской грамматики, которые трудно понять иностранцам).“ *Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей*. В. В. Красных, А. И. Изотов. (ред.). Москва: МАКС Пресс, 2000. Вып. 14 (2000): с. 114–118. <https://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_14_11kuzjmenkova.pdf>. 27.12.2024.
- Левина, Э. М. „Может ли быть прецедентным топоним?“ *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, № 4, 58: в 3 ч. Ч. 2. (2016): с. 115–119. <<https://www.gramota.net/article/phil20160732/fulltext>>. 25.12.2024.
- Нахимова, Е. А. *Прецедентные имена в массовой коммуникации*. Екатеринбург: ГОУ ВПО «Урал. гос. пед. университет», Институт социального образования, 2007. <<http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/5960/1/mon00081.pdf>>. 21.01.2025.
- [СРЯ]: Ожегов, С. И., Скворцов, Л.И. *Словарь русского языка: Ок. 60000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов*. Москва: ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство Мир и Образование», 2008.
- Стевановић, М. (1980): *Грамматика српскохрватског језика за школе средњег образовања*. Цетиње: ИШП ОБОД – ООУР графичка дјелатност, 1980.
- Токарев, Г. В. (2013): „В развитие учения В.Н. Телия о языке культуры: квазиэталоны.“ В: *Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей*. М.Л. Ковшова, В.В. Красных, А.И. Изотов, И.В. Зыкова. (ред.). Москва: МАКС Пресс (2013): 113–121. <https://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_46_11tokarev.pdf>. 27.12.2024.

Томић, Б. Н. *Именске речи које се јављају само у множини у српском језику* (докторска дисертација). Београд, 2019. <<https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/id/32565/Disertacija.pdf>>. 24.01.2025.